

Ekspresja w języku

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Małgorzata Milewska-Stawiany, *Deminutiva i Hipokoristika w podręcznikach do religii*, „Język - Szkoła - Religia” 2006, s. 129.
- Źródło: Zuzanna Krystyna Kobos, *Mów do mnie kotku..., czyli o uczuciach po polsku i po słoweńsku*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” 2011, s. 262–263.

Kiedy usłyszysz zdanie: *Mój kotek ma zimny nosek*, nie musi chodzić o kota. Może to być pieszczotliwe, dość popularne, określenie bliskiej osoby. Podczas gdy słowo *nosek* to po prostu zdrobnienie (deminutyw), *kotek* wcale nie musi oznaczać małego kota. Może być to wyraz spieszczony, czyli hipokorystyk. W ten sposób język pozwala nam wyrażać emocje, nawet kiedy wypowiadamy zdania „z martwą twarzą”. Podobnie znaczące bywają wykrzyknienia... *Ech!* lub *Oj!* mają zupełnie inny ładunek emocjonalny i często same w sobie stanowią wystarczający komentarz do sytuacji.

Jedną z funkcji języka (mowy) jest funkcja ekspresywna, czyli funkcja wyrażania stanu fizjologicznego i psychicznego nadawcy. Istnieją naturalne cechy wypowiedzi zdradzające stan mówiącego, jak np. barwa, siła czy wysokość głosu, a także sposób wymawiania słów. Jednak te cechy stoją poza systemem językowym, gdyż mają charakter doraźny i indywidualny. Istnieją natomiast systemowe środki wyrażania ekspresji, takie jak onomatopeje, hipokorystyka czy wykrzyknienia.

Twoje cele

- Wskażesz sposoby wyrażania emocji w języku.
- Wyjaśnisz, czym różni się spieszczenie od zdrobnienia i zgrubienia.
- Wyjaśnisz, na czym polegają zabiegi językowe, które nadają ekspresję wyrazom.

Przeczytaj

Ekspresja w języku

W języku bardzo często stosowane jest słownictwo **ekspresywne**, czyli **nacechowane emocjonalnie** – mające określoną barwę uczuciową. Może być ona dodatnia (np. *buziaki, milutko*) lub ujemna (np. *staruch, brzydał*).

Mówiąc o wyrazach nacechowanych emocjonalnie, mamy na myśli m.in. słowa pogardliwe, lekceważące. W słownikach języka polskiego barwę emocjonalną wyrazów wskazują [kwalifikatory](#), np. pogard. (=pogardliwie) lub pieszcz. (= pieszczotliwie).

Wyrazów nacechowanych emocjonalnie używa się często w sytuacjach nieoficjalnych, w bezpośrednich kontaktach osób, które dobrze się znają i pełnią równorzędne role społeczne.

Spieszczenia, zdrobnienia, zgrubienia

Hipokorystyki bywają mylone z **deminutywami**. Bierze się to stąd, że czasami trudno rozróżnić jedne od drugich. Hipokorystyki to inaczej **spieszczenia**, czyli wyrazy, które świadczą o czułym, emocjonalnym stosunku mówiącego do nazywanego obiektu. Spieszzeniami będą więc np. *bobasek, Misia* (od imienia Michalina), *słonko*. Wyrazy te nie oznaczają, jak w przypadku zdrobnień, mniejszych wersji obiektów lecz wyrażają emocjonalny stosunek mówiącego. Dlatego *bobasek* nie oznacza *małego bobasa*, *Misia* nie jest *małą Michaliną*, *słonko* nie jest *małym słońcem*. Jedyne powód użycia to emocjonalny stosunek mówiącego.

Inaczej jest ze **zdrobnieniem**, które oznacza mniejsze rozmiary obiektu określanego, np. *samochodzik, talerzyk, kamyk*. Definicja wyrazu *talerzyk* brzmi 'mały talerz', natomiast definicja wyrazu *bobasek* zaczyna się od informacji *pieszcz.* (= pieszczotliwie). Zdarza się, że ten sam wyraz może być użyty albo jako spieszczenie, albo jako zdrobnienie, na przykład rzeczownik *kotek* oznacza małego kota, ale można tak powiedzieć pieszczotliwie o bliskiej osobie.

Zgrubienia (augmentatywa) to wyraz wyolbrzymiający znaczenie w stosunku do znaczenia wyrazu podstawowego, np. domisko czyli 'wielki dom'. **Większość** zgrubień ma ujemne zabarwienie uczuciowe, wyraża niechęć, brak sympatii. **Zdarzają się sytuacje**, kiedy zgrubienie nabiera znaczenia pozytywnego, np. kochane (dzielne, odważne) chłopaczysko.

Innym sposobem ekspresji językowej są **onomatopeje**. Onomatopeja to wyraz dźwiękonaśladowczy, czyli taki, który naśladuje swym brzmieniem dźwięki naturalne. Przykładowe onomatopeje to: *fuj, fee, brrr, pff, haha*, ale też czasowniki i rzeczowniki jak *krakać, miauczeć, zygzak, terkot* itd.

Istotne w języku są również wyrazy o nacechowaniu emocjonalnym, pokazujące stosunek mówiącego do osoby, zjawiska, np. *mazgaj, chłoptys, pindrzyć się, cudo*.

Wykrzykniki (ach, ojej, och, oj, brr, o, hola, halo, ej, ech) to nieodmienne części mowy, służące wyrażaniu uczuć mówiącego. Za ich pomocą można sygnalizować uczucia, na przykład smutek, żal lub tęsknotę: *Ach, jak mi przykro*, zdziwienie: *Ej! Gdzie tak pędzisz?*, radość: *Ha, jak dobrze, że jesteś*. Wykrzykniki np. *ha, ha!, hi, hi!* naśladują śmiech. Niektóre wykrzykniki mogą wyrażać różne emocje. *Ech!* może wyrażać oburzenie, radość lub rozczarowanie. Emocje te należy odczytać, biorąc pod uwagę kontekst zdania i intonację, z jaką jest wypowiedziane. Na przykład: *Ech! Ale piękny widok. Ech! Nie umiem tego zrobić. Ech! Co on wyprawia?*

Wykrzykniki nie wchodzą w związki składniowe z innymi wyrazami w zdaniu. Mogą również stanowić samodzielne wypowiedzenie.

Wykrzyknienie należy do środków stylistycznych podkreślających emocjonalne nacechowanie wypowiedzi. Może składać się z jednego wyrazu, zwrotu lub całego zdania zakończonego wykrzyknikiem.

Przykłady:

Nie wracaj nigdy więcej!

Litwo, Ojczyzno moja!

Formą ekspresji jest też wykorzystywanie wyrazów uznawanych za wulgarne czy obraźliwe. Nie są one neutralne, co znaczy, że zdradzają stosunek nadawcy do odbiorcy i/lub do tego, o kim/czym mówi. Wulgaryzmów od wieków używano powszechnie. Jeśli je stosować, to należy pamiętać, że to, co dopuszczalne w swobodnej konwersacji z rówieśnikami, niekoniecznie toleruje się w innej sytuacji.

Słownik

kwalfikator

informacja, zwykle w postaci skrótu, podawana przed niektórymi definicjami w słowniku lub encyklopedii, określająca zakres użycia danego wyrazu lub jego charakter

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem. Podaj trzy rodzaje emocji, które możemy wyrażać za pomocą języka i zilustruj je przykładami konkretnych słów.

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DHKWyIxne>

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Ekspresja w języku*.

Polecenie 2

Wyjaśnij, na czym polegają zabiegi językowe, które nadają ekspresję wyrazom.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Napisz, czym różnią się zdrobnienia od spieszczeń.

Ćwiczenie 6

Do podanych wyrazów dopisz po jednym przykładzie zdrobnienia i spieszczenia.

Ćwiczenie 7

Na podstawie poniższego tekstu wyjaśnij, czym jest deminutywum emfatyczne oraz co wspólnego może mieć wydźwięk zdrobnień oraz zgrubień. Następnie podaj dwa własne przykłady takiego zdrobnienia.

” Zuzanna Krystyna Kobos

Mów do mnie kotku..., czyli o uczuciach po polsku i po słoweńsku

Zanim wkroczymy do zamkniętego świata intymnych pseudonimów, którymi obdarzamy osoby drogie naszemu sercu, warto objaśnić termin deminutywum (zdrobnienie), czyli kategorię, której podstawową funkcją jest oznaczanie osób i rzeczy niewielkich rozmiarów, np. *półka* do *póteczka* [...]. Wtórnie za pomocą deminutywów można wyrazić stosunek uczuciowy mówiącego do nazywanej osoby, rzeczy lub pojęcia, np. *mateczka* do *matka*, *kotek* do *kot* [...]. Tego typu forma to deminutywum emfatyczne. O ile pierwsza kategoria związana jest z momentami wyobrażeniowymi, druga stanowi odzwierciedlenie momentów emocjonalnych. Zastosowanie formy zdrobniającej czy spieszczonej nie oznacza w tym wypadku niewielkiego rozmiaru (kotek może być przecież olbrzymim kocurem), lecz ilustruje stosunek emocjonalny osoby mówiącej.

Deminutywum w funkcji ekspresywnej może mieć dwojaki charakter. Spieszczone formy, choć najczęściej kojarzone z uczuciami pozytywnymi (np. *pieseczek* jako określenie ukochanego psa) mogą zostać w kontekście danej wypowiedzi użyte przekornie - w funkcji pejoratywnej, ironicznej, np. *docencik*, *oficerek* (pogardliwe określenie docenta, oficera).

[...]

W zagadnieniu form deminutywnych należy zwrócić uwagę na jeszcze jedną przewrotność tej kategorii. Typowe sufiksy form augmentatywnych mogą być w danym kontekście wykładnikiem pozytywnych emocji, np. *kocisko*, *psisko* mogą określać ukochanego kota czy psa.

Źródło: Zuzanna Krystyna Kobos, *Mów do mnie kotku...*, czyli o uczuciach po polsku i po słoweńsku, „Acta Universitatis Lodzianis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” 2011, s. 262–263.

Ćwiczenie 8

Na podstawie poniższego tekstu wyjaśnij, w jakich sytuacjach stosuje się formy deminutywne i hipokorystyczne i dlaczego.

” Małgorzata Milewska-Stawiany

Deminutiva i Hipokoristika w podręcznikach do religii

Deminutiva stanowią jedną z podstawowych kategorii modyfikacyjnych rzeczownika, która informuje głównie o małości obiektu oznaczonego podstawą. Na znaczenia zdrabiające nakładają się jednak często znaczenia ekspresywne, które przekazują informację o emocjonalnej postawie nadawcy. Hipokoristika zaś obejmuje formacje o charakterze wyłącznie emocjonalnym. Zaliczane są na ogół do kategorii słowotwórczej nazw ekspresywnych, budują klasę zróżnicowaną semantycznie, liczną i nieograniczenie pomnażaną przy użyciu różnorodnych wykładników formalnych, ciągle zmienianych i odświeżanych po to, by mogły spełnić funkcję indywidualnej ekspresji. Wyraźna jest tendencja do oryginalności i inwencji twórczej w tym zakresie. Ekspresywne formanty deminutywne i hipokorystyczne wyrażają przede wszystkim emocje pozytywne.

Dodatknie znaczenie derywatów deminutywnych i hipokorystycznych najłatwiej dostrzec w sytuacjach ich najczęstszego użycia, w rozmowach z dziećmi i istotami uczuciowo bliskimi. Kiedy się charakteryzuje język, jakim się posługuje dziecko, zwłaszcza w przedszkolnym okresie, zwykle zwraca się uwagę przede wszystkim na jego specyfikę. Usiłuje się wydobyć te elementy i cechy, które nadają mu swoiste piętno. Wymienia się tu m.in. słownictwo ekspresywne, a z cech morfologicznych szczególnie częste używanie formantów zdrabiających i spieszczających.

Źródło: Małgorzata Milewska-Stawiany, *Deminutiva i Hipokoristika w podręcznikach do religii*, „Język - Szkoła - Religia” 2006, s. 129.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Ekspresja w języku

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

II. Kształcenie językowe.

1. Pogłębianie funkcjonalnej wiedzy z zakresu nauki o języku.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

2) rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wskaże sposoby wyrażania emocji w języku;
- wyjaśni, czym różni się spieszczenie od zdrobnienia i zgrubienia;
- wyjaśni, na czym polegają zabiegi językowe, które nadają ekspresję wyrazom.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- metoda kosza i walizki;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel zadaje pytania otwierające dyskusję wstępną lekcji: W jakich sytuacjach możemy odczuć ekspresyjność wypowiedzi? Na czym polega ekspresja w języku? Uczniowie odpowiadają, przywołując przykłady z języka, którym się posługują na co dzień albo znają z mediów.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treściami w sekcji „Wprowadzenie” oraz „Przeczytaj”. Następnie tworzą mapę myśli podsumowującą zdobytą w ten sposób wiedzę.
2. Nauczyciel odtwarza film edukacyjny. Następnie uczniowie w parach podają trzy rodzaje emocji, które możemy wyrażać za pomocą języka i ilustrują je przykładami

konkretnych słów.

3. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Sprawdź się”. Dzieli uczniów na 3 grupy (lub więcej, w zależności od czasu, który pozostał na pracę z ćwiczeniami). Przydziela uczniom zadania i wyznacza czas na ich realizację. Po zakończeniu pracy weryfikuje poprawność odpowiedzi

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.
2. Nauczyciel przeprowadza podsumowanie metodą kosza i walizki. Rozdaje uczniom kartki w dwóch kolorach (np. zielony i żółty). Na zielonych kartkach uczniowie zapisują informacje i umiejętności, które uznali podczas lekcji za cenne, przydatne. Na żółtych – zbędne. Nauczyciel odczytuje refleksje uczniów.

Praca domowa:

1. Wyjaśnij, na czym polegają zabiegi językowe, które nadają ekspresję wyrazom.

Materiały pomocnicze:

- *Język polski. Kompendium*, pod red. M. Derwojedowej, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Film edukacyjny” do podsumowania lekcji.